

Sparčiai besikeičiančiame technologijų pasaulyje šiuolaikinis žmogus dažnai ieško būdų, kaip susieti savo šaknis su pažangiu gyvenimu. Lietuvių tautinis kostiumas tvirtai susijęs su šalies istorija, tradicijomis ir tautos tapatybe, jis – tarsi tiltas tarp praeities ir dabarties, neleidžiantis pamiršti senųjų tradicijų ir reikšmingų kultūrinių simbolių.

Nepaisant to, kad tautinis kostiumas susijęs su senove, žymūs menininkai ir šių dienų dizaineriai dažnai įtraukia tautinio kostiumo elementų į modernius kūrinius įgyvendindami kūrybines idėjas šiuolaikinėmis technologijomis. Tai leidžia šių dienų žmogui atrasti tautinį paveldą šiuolaikiškai ir inovatyviai.

Tiltą tarp autentiškumo ir šiuolaikiškumo savo knygoje „Lietuvių tautinis kostiumas: medžiagos, modeliai, puošyba“ analizuoja Kauno technologijos universiteto (KTU) mokslininkė doc. dr. Eglė Kumpikaitė. Ši knyga – pirmoji tarp Lietuvos akademinių leidyklų išleista elektroninė knyga EPUB formatu, kuriai suteiktas Lietuvos audiosensorinės bibliotekos įtraukiosios knygos sertifikatas. Ji bus pristatyta ir šių metų Vilniaus knygų mugėje.

Išsami studija – visiems prieinamu formatu

KTU mokslininkės E. Kumpikaitės knyga – tai ne tik išsami studija apie tradicinius drabužius, bet ir įkvėpianti kelionė laiku, atskleidžianti mūsų protėvių gyvenimo būdą, estetinį skonį ir gilią kultūrinę atmintį.

Knygoje detalai aprašomi penkių Lietuvos etnografinių regionų: Aukštaitijos, Žemaitijos, Suvalkijos, Dzūkijos ir Mažosios Lietuvos, valstiečių proginiai ir kasdieniai drabužiai, apavas bei aksesuarai.

„Kiekvieno regiono tautinis kostiumas pasižymi unikaliomis audinių struktūromis, spalvomis ir puošyba“, – sako autorė. Remdamasi gausiais moksliniais šaltiniais ir kruopščiais tyrimais, ji aprašė įvairius moterų ir vyrų tautinio kostiumo elementus: nuo marškinių ir sijonų, galvos apdangalų, avalynės iki papuošalų bei kitų aksesuarų, ir išanalizavo jų teritorinius ir chronologinius panašumus bei skirtumus.

Baltos spalvos gausa – išskirtinis aukštaičių kostiumo bruožas

Aukštaitija – didžiausias Lietuvos etnografinis regionas, išsidėstęs šalies šiaurės rytinėje dalyje. Anot autorės, unikalus šio regiono moterų tautinio kostiumo bruožas – baltos spalvos gausa. Balti buvo marškiniai, prijuostės, nuometai.

Kitoms kostiumo dalims taip pat charakteringos šviesios, pastelinės spalvos.

„Šiam regionui būdinga marškinių puošyba – raudoni įaudimai rankogaliuose, rankovių apatinėje dalyje, apykaklėje, kartais pečių įduruose ir užsago priekyje“, – teigia E. Kumpikaitė.

Sijonai dažniausiai būdavo languoti vidutinio dydžio ar stambiais langais, šviesesnių spalvų negu kituose Lietuvos regionuose. Šio regiono moterys ryšėjo baltas prijuostes, dažniausiai apatinėje dalyje puoštas raudonais įaudimais.

Naudotuose šaltiniuose teigiama, kad tiek moterys, tiek vyrai juosmenis rišdavosi pintinėmis juostomis, būdingomis tik šiam Lietuvos etnografiniam regionui. Buvo paplitę įvairūs galvos apdangalai – vieni jų būdingi visiems Lietuvos regionams (karūnos, galionai, kepurėlės, skarelės ir kt.), kiti – tik aukštaitėms.

Šiame regione ištekėjusios moterys ryšėjo nuometus, kurie, pasak docentės, čia išliko net iki XX a. vidurio. Tai ilgas (apie 4 metrų ilgio) labai plono kokybiško lininio audinio gabalas, sudėtingu būdu apvyniotas aplink moters galvą.

Nuometo rišimo būdai priklausė nuo metų laiko, oro sąlygų, tačiau jis visada dengė ištekėjusios moters plaukus. Kitas netekėjusių merginų (dažniausiai pamergių) unikalus galvos apdangalas – *kalpokas*. Tai iš kartono ir ant jo priklijuotų kaspinių pagaminta karūna, viršuje gausiai puošta dirbtinėmis gėlėmis.

Skarų ir skarelių gausybė žemaičių aprangoje

Žemaitijos regionas išsidėstęs Lietuvos šiaurės vakarinėje dalyje, o šio regiono moterų aprangoje daug raudonos spalvos.

Marškiniai puošti gana kukliai, nes juos dengė skaros, o vyrų aprangoje – kaklaskarės.

Knygos autorė teigia, kad žemaičių sijonai dažniausiai buvo išilgai juostuoti vienodo pločio juostomis, vyravo ryškios spalvos, iš kurių viena – būtinai raudona.

Gerokai rečiau aptinkami languoti sijonai. Žemaitės segėjo po keletą apatinių sijonų, matomų pasikaišius viršutinius. Raudoni apatiniai sijonai būdingi tik šiam regionui. Jų apatinės dalys buvo gausiai puošiamos.

„Labiausiai Žemaitijoje paplitusios išilgadryžės baltai ir raudonai dryžuotos prijuostės“, – sako E. Kumpikaitė. Dažnai šios juostos austos dimine arba rinktine technika. Būdingos trumpos liemenės su paaukštintu juosmeniu.

Docentė pastebi, kad tiek Žemaitijos regiono moterys, tiek vyrai juostų ryšėjo mažai. Jos paprastai būdavo rinktinės arba vytinės, nesudėtingų raštų. Tačiau pagrindinis šio regiono moterų tautinio kostiumo bruožas – skarelių ir skarų gausa ir jų dėvėseną.

Dažnai žemaitės ant galvos ryšėdavo po dvi skareles, skara siausdavosi pečius ir juosmenį. Anot autorės, ypač mėgtos baltai ir raudonai languotos skarelės, Žemaitijoje vadintos *raiščiais*. Jose vyravo balta arba raudona spalva.

Docentė pabrėžia, kad Žemaitijoje skarelės būdavo ryšimos pačiais įvairiausiais būdais, po vieną arba po kelias. Labiausiai paplitęs skarelių rišimo būdas – pakaušyje surištus skarelės galus apvynioti aplink galvą ir surišti virš kaktos, paliekant į viršų atsikišusius skarelės kamučius.

Pečius dažnai siausdavosi pailgomis stačiakampėmis dryžuotomis skaromis, kurių galai puošti įvairiaspalviais kutais, arba didelėmis kvadratinėmis languotomis skaromis.

Kalbėdama docentė prisiminė, kad yra dar vienas tik šiam regionui būdingas netekėjusių merginų galvos apdangalas – *rangė*. Tai siaura karūnelė iš kaspinių, suklostytų specialiu būdu. Ilgiausiai išlikęs šio regiono žmonių apavas – medinės klumpės smailiais užrietais

galais.

Suvalkiečių puošniausias elementas - kaišytinė prijuostė

Būdingiausi suvalkiečių aprangos bruožai – baltu siuvinėjimu puošti marškiniai plačiomis rankovėmis, ilgos liemenės ir nuostabios lelijų ir tulpių raštais kaišytos prijuostės.

Pasakodama apie suvalkiečių marškinius, autorė teigia, kad jie pasižymi puošnumu, sunaudotos medžiagos kiekiu, labai kruopščiomis ir dekoratyviomis detalių jungimo siūlėmis ir įstabiu siuvinėjimu baltais siūlais kiauraraščiu.

„Gausiausiai siuvinėti rankogaliai, apykaklės, papetės, rečiau – užsagas, rankovių apatinė dalis“, – sako docentė. Marškiniai siuvinėti ir kryželiu spalvotais siūlais. Tik suvalkietėms būdingos labai ilgos liemenės, nugaroje dengiančios sėdmenis ir klubus.

E. Kumpikaitė teigia, kad gražiausia, puošniausia ir sudėtingiausia Suvalkijos moterų tautinio kostiumo dalis – lelijų ir tulpių raštais pačių įvairiausių spalvų siūlais kruopščiai iškaišyta prijuostė. Būdingiausias kaišymo ornamentas – aplink rombus simetriškai išdėstyti keturi simetriški stilizuoti tulpių motyvai. Rečiau pasitaiko ir kitokių raštų.

„Suvalkiečiai – tiek moterys, tiek vyrai – labai mėgo ryšėti plačias rinktines juostas, austas sudėtingais ornamentais“, – pasakoja vadovėlio autorė. Ypač puošnūs ir spalvingi buvo šio regiono juostų kutai – juose kartais būdavo įrišami ne vien ryškiaspalviai siūlai, bet ir siauri audinių skiautelių gabaliukai. Suvalkiečių merginų unikalus galvos apdangalas – *karolinė*. Tai iš įvairiaspalvių stiklinių karoliukų ant arklio ašutų suverta siaura karūnėlė, užpakalinėje dalyje puošta kaspinais.

Dzūkijos tautinio kostiumo bruožas - margumas

Dzūkija – pats neturtingiausias ir vargingiausias šalies kraštas, nes šioje Lietuvos dalyje gausu smėlynų ir miškų, kuriuose gerai auga tik miško gėrybės – uogos ir grybai. Jie ir buvo pagrindiniai Dzūkijos žmonių maitintojai ir pragyvenimo šaltiniai.

Todėl ir dzūkų drabužiai, anot E. Kumpikaitės, buvo kuklesni negu kitų Lietuvos etnografinių regionų. Juose daugiau rankų darbo audinių, kuriems naudota mažiau medžiagos, kuklesnė puošyba.

„Šio regiono aprangos būdingas bruožas – margumas“, – teigia autorė. Sijonai dažniausiai languoti vidutinio dydžio arba smulkiais langeliais, margaspalviai. Labiausiai Dzūkijoje paplitusios smulkiai languotos kiek kitokiomis spalvomis negu sijonas prijuostės.

Tačiau prijuostės šiame regione buvo gana įvairios: ypač iškilmingomis progomis baltos peltakiuotos, stambiai languotos dviem trimis spalvomis su langų viduryje iškaišytais smulkiais kaišytiniais rašteliais, negausiai juostuotos ir kt.

Vėliau, XIX a. pabaigoje, šiame Lietuvos regione paplito ir siuvinėtos prijuostės, kuriose dažniausiai tamsiame fone siuvinėti patys įvairiausi augaliniai raštai. Jie dažniausiai išdėstyti pagal apatinę prijuostės dalį arba puslankiu prijuostės apačioje. Dzūkijos moterys ir vyrai ryšėjo rinktines juostas, o, pasak autorės, moterys – kartais ir kaišytines juostas, kurios būdingos tik šio regiono moterims. Ištekėjusios dzūkės mėgo galvas dengti nertomis arba

pintomis, dažniausiai baltomis kepurėlėmis.

Unikalūs Mažosios Lietuvos galvos apdangalai ir aksesuarai

Mažoji Lietuva – išskirtinis Lietuvos pajūrio etnografinis regionas, ilgą laiką priklausęs kitoms valstybėms. Tai vienintelis Lietuvos regionas, kuriame vyravo liuteronų tikėjimas, taip pat prisidėjęs prie šio krašto savitumo.

E. Kumpikaitės žiniomis, medžiagos – tiek spausdintų šaltinių, tiek išlikusių artefaktų – apie šį unikalų regioną išliko mažai. Šio krašto apranga taip pat pasižymėjo daugeliu unikalių bruožų. „Lietuvininkų marškinių modeliai ir puošyba gerokai skyrėsi nuo kitų Lietuvos regionų, pvz., marškinių rankovės buvo puošiamos ne apatinėje dalyje, o virš alkūnių, dažnai siuvinėjant spalvotais siūlais: raudonais, mėlynais, juodais, baltais ir kt.“, – teigia autorė. Gausiai siuvinėti ir pečių įdurai. Senieji klaipėdiečių sijonai būdavo dažniausiai stambiai languoti, kartais nesusiūti, o tik apvynioti aplink juosmenį. Tokie sijonai vadinti *marginėmis*. Vėliau taip vadinti ir siūti sijonai.

XIX a. pabaigoje pradėti segėti tamsių spalvų plisuoti sijonai, vadinti *kedeliais*. Pasak docentės, labiausiai paplitusios baltai ir raudonai juostuotos išilgadryžės prijuostės, panašios į žemaičių, tik tokių prijuosčių apačioje dažnai prisiuvama horizontali panašaus rašto juosta. E. Kumpikaitė teigia, kad ypač unikalūs šio krašto moterų galvos apdangalai *kykai*, primenantys turbanus su šydais arba aukštus juodus cilindrus.

Taip pat labai ypatingi būtini lietuvininkų tautinio kostiumo aksesuarai – *delmonai* ir *šimtarastės* juostelės. „*Delmonai* – tai prie juosmens rišami krepšeliai, atliekantys tiek rankinuko, tiek kišenės vaidmenį“, – paaiškina autorė. Šie aksesuarai pasižymi labai įvairiomis formomis ir puošyba (siuvinėjimas, aplikacija, karoliukai, dekoratyvinės siūlės, apvedžiojimas juoste ir kt.).

Pasak docentės, drabužiai šiame regione sujuosiami siauromis rinktinėmis *šimtarastėmis* juostelėmis, kuriose kartais naudojama iki 30 skirtingų rašto motyvų, o kartais išaudžiami ir įvairūs tekstai: palinkėjimai, dainų žodžiai ir pan. Šios juostelės turėjo gilią simbolinę prasmę. E. Kumpikaitė pabrėžia, kad unikaliais bruožais pasižymėjo ir šio regiono vyrų apranga.

Tik šiame regione mūvėtos trumpos – vos žemiau kelių – kelnės, kurių galai sukišti į vilnones puošnias raštuotas kojines. Taip pat, anot autorės, būdingos savitos vyrų susijuosimo priemonės – unguorio odos arba puošnūs kryželiu siuvinėti diržai, puošnios ir prabangios Slucko juostos. Mažosios Lietuvos žmonės, kaip ir žemaičiai, mėgo avėti klumpes, tik klaipėdiečių klumpės buvo bukais galais. Jas dažnai pirkdavo Žemaitijos turguose ir nuimdavo jų smailius galus.

Lietuvių tautinio kostiumo raštai ir simbolika kupini gilių prasmių. Kiekvienas raštas turi savo reikšmę, atspindintį žmogaus gyvenimą, gamtos ciklus, šeimos vertybes ir magiškas jėgas. Šių dienų žmogui, ieškančiam prasmingų ir savitų ženklų savo gyvenime, tokia simbolika gali tapti labai įdomi, ypač kai daugelis šiuolaikinių technologijų yra labai

Pirmoji Lietuvoje akademinė įtraukioji knyga – KTU mokslininkės
darbas apie tautinio kostiumo raštus

abstrakčios ir globalios. Lietuviški tautinio kostiumo raštai – tai vaizduojamoji kalba, kurioje saugomos šimtmečių senumo žinios.

E. Kumpikaitės knyga „Lietuvių tautinis kostiumas: medžiagos, modeliai, puošyba“ bus pristatyta ir [Vilniaus knygų mugėje](#), vasario 28 d. 14 val. 1.3. salėje

